

Η ασφάλειά σου είναι εικόνα του μετρίου Δεμάτση. Μπορεί να αξιω- / 4. Ν. ΔΙΑΜΑΝΤΟΥΡΟ
ωσπιδες σε σχέση με το κοικωικά του αοριτάου
& Εξείδα του αοριτάου
εμήμα του μετρίου Δεμάτση

ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ Ή ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΩΝ ΑΝΤΙΒΑΡΩΝ;

(Διάγραμμα ομιλίας)

[Οι τρέχουσες συζητήσεις που αφορούν τη συνταγματική αναθεώρηση και, ειδικότερα, οι ανταλλαγές απόψεων με αφορμή την αναθεώρηση του Συντάγματος ανέδειξαν δύο αποκλίνουσες εννοιολογήσεις της δημοκρατίας στη χώρα μας. Οι σκέψεις που ακολουθούν επιχειρούν να θέσουν το θέμα σε μια ευρύτερη ιστορική και αναπτυξιακή προοπτική.]

1. Τα μεγάλα κεκτημένα της Μεταπολίτευσης του 1974 είναι δύο: (α) η ενκαθίδρυση, για πρώτη φορά στη νεότερη ελληνική ιστορία, πλήρους και αυθεντικής δημοκρατίας στη χώρα και (β) η παγίωση αυτού του καθεστώτος στο διάστημα των αμέσως επόμενων ετών. Αποτέλεσμα αυτής της εξέλιξης είναι ότι, και πάλι για πρώτη φορά στη νεότερη ιστορία μας, η δημοκρατία νομιμοποιήθηκε πλήρως ως το αδιαμφισβήτητο και μόνο υπόδειγμα πολιτειακής συγκρότησης στη χώρα.

2. Ένα δεύτερο αποτέλεσμα της ίδιας εξέλιξης είναι ότι το επίκεντρο του πολιτικού διαλόγου στη χώρα μετατοπίστηκε από το εάν η δημοκρατία είναι το καταλληλότερο καθεστώς για την Ελλάδα στο τι τύπου δημοκρατία είναι πιο κατάλληλη για την κοινωνία μας.

αυτή η εξέλιξη οφείλεται;

3. Το θέμα του τύπου της δημοκρατίας παραπέμπει ευθέως και στην ποιότητα ενός δημοκρατικού καθεστώτος. Σε γενικές γραμμές, η ποιότητα μιας δημοκρατίας συναρτάται άμεσα με το βαθμό στον οποίο το δημοκρατικό καθεστώς κατορθώνει να ισορροπήσει τις δύο μεγάλες πολιτικές και πολιτισμικές παρακαταθήκες του Διαφωτισμού, την ισότητα και την ελευθερία. Η δε σχέση μεταξύ των δύο αυτών παρακαταθηκών επηρεάζει καταλυτικά την σχέση του κράτους με την κοινωνία πολιτών, καθώς η διασφάλιση της ισότητας αποτελεί κατ'εξοχήν πεδίο δραστηριοποίησης του κράτους, ενώ η άσκηση της ελευθερίας, καθώς και η κατοχύρωση του πλουραλισμού και της ετερότητας που συνδέονται άμεσα με αυτήν, συνιστούν προνομιακό χώρο δραστηριότητας της κοινωνίας πολιτών. Έπεται ότι, στο πλαίσιο ενός δημοκρατικού καθεστώτος, η ανισορροπία προς την κατεύθυνση της ελευθερίας παραπέμπει περισσότερο σε χώρες με ισχυρή κοινωνία πολιτών, ενώ, αντίστροφα, η ανισορροπία προς την κατεύθυνση της ισότητας συνεπάγεται αδυναμία της κοινωνίας πολιτών. Και στις δύο περιπτώσεις, η ποιότητα της δημοκρατίας επηρεάζεται αναλόγως.

Ναι

4. Η συγκριτική ιστορική εμπειρία δείχνει ότι η κατά το δυνατόν ισορροπη σχέση μεταξύ των δύο αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό και συστατικό στοιχείο των πιο προηγμένων δημοκρατιών. Η χρυσή εποχή της σκανδιναβικής σοσιαλδημοκρατίας (1950-74) πλησιάζει περισσότερο σε αυτό τον ιδεότυπο. Οι Ηνωμένες Πολιτείες αποτελούν υποδειγματική περίπτωση δημοκρατικού καθεστώτος, στο οποίο η ισορροπία μεταξύ των δύο εννοιών αποκλίνει περισσότερο προς την

• Δεδομένα
) διαφέρει
από το τι
« σοσιαλιστική
προσέγγιση
- τα αυθαίρετα
και αυθαίρετα
τα δύο πια
αλλά τα
αλλά ακόμα
ισορροπία

κατεύθυνση της ελευθερίας, με αποτέλεσμα να παρατηρούνται στη χώρα αυτή ιδιαίτερα υψηλές κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες σε σχέση με το επίπεδο ανάπτυξής της. Αντίστροφα, ο υπερτονισμός της ισότητας και η συνακόλουθη συρρίκνωση του πεδίου δράσης της ελευθερίας αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό κοινωνιών ύστερης ανάπτυξης.

5. Η Ελλάδα εντάσσεται σαφώς σε αυτή την τελευταία κατηγορία. Ιστορικά και μέχρι πολύ πρόσφατα, η εννοιολόγηση της δημοκρατίας στη χώρα μας ταυτίστηκε σχεδόν αποκλειστικά με την ισότητα. Στο βαθμό μάλιστα που, για ιδιαίτερα εκτεταμένα τμήματα του πληθυσμού, η αίσθηση της αδυναμίας αποτελούσε (και για πολλούς εξακολουθεί να αποτελεί) κυρίαρχο στοιχείο πρόσληψης της πραγματικότητας (π.χ., η Ελλάδα σε σχέση με τις «Μεγάλες Δυνάμεις», ο μέσος Έλληνας σε σχέση με τους εκάστοτε «ισχυρούς», κ.λπ), η αναζήτηση για τη δημοκρατία ταυτίστηκε σχεδόν αποκλειστικά με την απαίτηση για τη διασφάλιση της ισότητας, με αναπόφευκτα αρνητικές συνέπειες για την ανάπτυξη συνθηκών υποβοηθητικών της ελευθερίας και του πλουραλισμού και της ετερότητας που αυτή συνεπάγεται.

Η ταύτιση μάλιστα της αναζήτησης της ισότητας με τη «λογική των αδυνάτων» προσέδωσε στην έννοια αυτή μια ιδιαίτερα ισοπεδωτική διάσταση, που στον καθημερινό λόγο έγινε γνωστή με τη διατύπωση «ισότητα προς τα κάτω».

6. Η ισοπεδωτική αυτή αντίληψη περί δημοκρατίας σε συνδυασμό με τη μονιστική (μονοδιάστατη, μη πλουραλιστική) λογική που εξ ορισμού διέπει την έννοια της ισότητας αποδείχθηκε ιδιαίτερα πρόσφορη για λαϊκιστικού τύπου εννοιολογήσεις της δημοκρατίας από τις καταβολές του νεοελληνικού κράτους μέχρι πρόσφατα. Από τις εννοιολογήσεις αυτές ωφελήθηκαν ιδιαίτερα κατά καιρούς ισχυροί άνδρες της ελληνικής πολιτικής ζωής, ενώ αντίστροφα το τίμημα της υιοθέτησης αυτών των εννοιολογήσεων για την ποιότητα της δημοκρατίας μας ήταν συχνά ιδιαίτερα υψηλό.
6. Συστατικά στοιχεία αυτής της εννοιολόγησης της δημοκρατίας αποτελούν (α) ο υπερτονισμός της λαϊκής κυριαρχίας ως της μόνης πηγής δημοκρατικής νομιμοποίησης, (β) η άποψη ότι το κοινοβούλιο και η εξ αυτού αναδεικνυόμενη κυβερνητική πλειοψηφία αποτελούν τη μόνη αυθεντική έκφραση της εκπεφρασμένης λαϊκής κυριαρχίας, (γ) η συνακόλουθη πεποίθηση ότι θεσμοθετημένα πλην όμως μη άμεσα εκλεγμένα όργανα της πολιτείας δεν νομιμοποιούνται να αμφισβητούν τις απόψεις της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας και (δ) η θέση ότι ο μόνος μηχανισμός ελέγχου και λογοδοσίας στον οποίο υπόκειται αυτή η κοινοβουλευτική πλειοψηφία είναι η περιοδική προσφυγή στη λαϊκή ετυμηγορία.
7. Όσο η Ελλάδα παρέμενε χώρα ύστερης ανάπτυξης, τα εγγενή προβλήματα αυτής της περιοριστικής εννοιολόγησης της δημοκρατίας δεν ήταν ιδιαίτερα ορατά. Οι μεγάλες, όμως, και μη ανατρέψιμες

αλλαγές που, κατά τη διάρκεια των πρόσφατων ετών (βλ. σχέδιο ομιλίας για «δύο Ελλάδες»), έχουν στην κυριολεξία μεταμορφώσει τη χώρα και έχουν καταστήσει δυνατή τη σταδιακή ένταξή της στο χώρο των προηγμένων δημοκρατιών, αναδεικνύουν με ενάργεια τις αδυναμίες και την ανεπάρκεια μιας εννοιολόγησης που παραπέμπει σε ένα παρελθόν ξεπερασμένο από τη δυναμική των εξελίξεων να ανταποκριθεί στις νέες συνθήκες που, μεταξύ άλλων, εκφράζουν τη σταδιακή ενδυνάμωση της λογικής του πλουραλισμού και της ετερότητας στην ελληνική κοινωνία.

8. Αδιάψευστες ενδείξεις της ανάδυσης μιας νέας πραγματικότητας που στηρίζεται στις αλλαγές αυτές και απαιτεί να εκφραστεί μέσα από μια νέα, εναλλακτική εννοιολόγηση της δημοκρατίας αποτελούν, μεταξύ άλλων: (α) η ίδια η κυβερνητική ενασχόληση με την ποιοτική αναβάθμιση της κρατικής μηχανής, που έχει ως στόχο την καλύτερη εξυπηρέτηση του πολίτη, (β) η γενικότερη ενασχόληση με τη σημασία της ενδυνάμωσης της κοινωνίας πολιτών και των θεσμών που την εκφράζουν και τη στηρίζουν, καθώς και η δημιουργία νέων θεσμών ή η υιοθέτηση νέων δημόσιων πολιτικών που ως στόχο έχουν την προστασία και ενίσχυση του πολίτη (ανεξάρτητες αρχές) και τον αυτοπεριορισμό του κράτους (πλήρης αυτονόμηση της κεντρικής τράπεζας, απόφαση για μη κυβερνητική ανάμειξη στην επιλογή των διοικητικών των τραπεζών που τελούν υπό έμμεσο κρατικό έλεγχο) και (γ) γενικότερα, η πρωτόγνωρη για τα ελληνικά δεδομένα εστίαση της προσοχής των ενεργειών και του λόγου όλου του πολιτικού κόσμου «στον πολίτη».
9. Συστατικά στοιχεία αυτής της εναλλακτικής εννοιολόγησης αποτελούν οι ακόλουθες θέσεις: (α) η ποιότητα της δημοκρατίας συναρτάται άμεσα με το σεβασμό των θεσμών του δημοκρατικού κράτους δικαίου που αποτελεί τον ακρογωνιαίο της λίθο, (β) η ποιότητα της δημοκρατίας συναρτάται άμεσα με βαθμό στον οποίο το ίδιο το καθεστώς φροντίζει να δημιουργήσει στο εσωτερικό του θεσμούς ικανούς να λειτουργήσουν ως οριζόντιοι μηχανισμοί ελέγχου και λογοδοσίας της εκτελεστικής εξουσίας και του κρατικού μηχανισμού και να υποβοηθήσουν την ισόρροπη ανάπτυξη ισότητας και ελευθερίας, (γ) η ύπαρξη αυτών των θεσμικών αντιβάρων συμβάλλει στην ενδυνάμωση της κοινωνίας πολιτών και αυξάνει τις θεσμικές της δυνατότητες να υπηρετήσει τη λογική του πλουραλισμού και της ετερότητας, (δ) η λογική που διέπει το δημοκρατικό κράτος δικαίου εξυπηρετείται καλύτερα από την ισόρροπη παρά από την ανισόρροπη ανάπτυξη των μηχανισμών που εκφράζουν τις αρχές της ισότητας και της ελευθερίας και (ε) η ισόρροπη αυτή ανάπτυξη συμβάλλει ουσιαστικά στην αποφυγή των προβλημάτων που σχετίζονται με την ισοπεδωτική εννοιολόγηση της ισότητας και με τις λαϊκιστικές νοοτροπίες και πρακτικές που αυτή, μεταξύ άλλων, εκτρέφει και υποθάλλει.
10. Αυτές οι διαπιστώσεις οδηγούν στις ακόλουθες καταληκτικές παρατηρήσεις: (α) η λεγόμενη δημοκρατία των αντιβάρων

Ναι

ανταποκρίνεται επαρκέστερα στις ανάγκες και τις επιταγές της «νέας ελληνικής πραγματικότητας», που καθορίζει, πάνω απ' όλα, η ένταξη της χώρας μας στο κέντρο (και όχι, όπως μέχρι πρόσφατα, στην ημιπεριφέρεια) του διεθνούς συστήματος και στον κύκλο των προηγμένων δημοκρατιών, (β) η λογική της πλειοψηφικής δημοκρατίας παραπέμπει σε προηγούμενη φάση ανάπτυξης της ελληνικής κοινωνίας, φάση που έχει πια ολοκληρωθεί, (γ) η μετάβαση από την πλειοψηφική εννοιολόγηση της δημοκρατίας σε αυτή των αντιβάρων δεν θα είναι ούτε αυτόματη ούτε ανώδυνη, καθότι η εναλλακτική λογική που εκφράζει η εννοιολόγηση αυτή της δημοκρατίας απαιτεί την αλλαγή συμπεριφορικών υποδειγμάτων και αξιακών συστημάτων σημαντικού τμήματος της κοινωνίας και των ηγετικών της ομάδων (ελίτ), (δ) η επιτυχής έκβαση αυτής της μετάβασης απαιτεί από την πολιτική ελίτ και ιδιαίτερα από την κυβέρνηση την ανάληψη πρωτοβουλιών που θα εκφράζουν «ηθική ηγεσία» και θα έχουν ως στόχο την προσαγωγή ορθολογικών επιχειρημάτων και ισχυρών κινήτρων ικανών να πείσουν τους πολίτες (και όσες έχοντες και κατέχοντες επιθυμούν να ακούσουν) για τα απτά οφέλη που επιφυλάσσει τόσο σε αυτούς όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο η υψηλότερης ποιότητας δημοκρατία που συνδέεται με την περαιτέρω κατοχύρωση του κράτους δικαίου, την ενίσχυση των θεσμών ελέγχου και λογοδοσίας του κράτους, την ενδυνάμωση της κοινωνίας πολιτών και την ισόρροπη ανάπτυξη των μηχανισμών ισότητας και ελευθερίας στην κοινωνία μας.

[Προφανές ενδεικτικό παράδειγμα του τύπου των «πειστικών» κινήτρων που αναφέρονται στο στοιχείο 10δ αποτελεί, μεταξύ άλλων, η παροχή στον πολίτη της δυνατότητας να επιλέξει μεταξύ εναλλακτικών μηχανισμών παροχής συγκεκριμένων υπηρεσιών ή μεταξύ εναλλακτικών τρόπων παροχής μιας υπηρεσίας].

Ν.Δ. 10-01-2001